

XVI. světový sociologický kongres ISA

Durban (JAR), 23.–29. 7. 2006

Za nevelké účasti českých socioložek a sociologů proběhl ve dnech 23.–29. července 2006 v Durbanu v Jihoafrické republice šestnáctý světový sociologický kongres, pořádaný Mezinárodní sociologickou asociací (ISA). Z tak rozsáhlé akce těžko podávat souhrnnou zprávu, nicméně se alespoň pokusím – pochopitelně ze subjektivního hlediska – vystihnout její hlavní rysy. (Program kongresu je dostupný on-line: <http://www.sociology2006.org.za/dbphp/index.php>. V následujícím textu odkazuji na jednání kongresových sekcí podle kódů, užívaných v tomto programu.)

Oficiální název kongresu zněl „Kvalita sociální existence v globalizujícím se světě“. Již úvodní prezidentský panel (PS01), kterým odstupující prezident ISA Piotr Sztompka nahradil tradiční prezidentskou adresu, ovšem ukázal velmi rozdílné reakce na tento námět. Sám Sztompka navrhl analyzovat globalizaci pomocí „třetí sociologie“, která se namísto celkem společnosti (první sociologie: Comte, Marx a spol.) či sociálním jednáním (druhá sociologie: Weber, Pareto a spol.) bude zabývat sociálními situacemi a epizodami. Jeffrey Alexander v zápětí označil globalizaci nikoli za jev, ale za ideologii, již stopoval evropskými dějinami od Napoleona po dnešek, aby se k ní nakonec dialekticky sám přihlásil. Mary Evans přispěla pochmurnou úvahou, že civilizace se v 21. století vyvíjí směrem k uzavřeným komunitám (*gated communities*), sobeckému individualismu a k agresivní detekci odlišností. Myslela tím zjevně civilizaci nejbohatších zemí světa, neboť své názory dokládala poukazy na vysílání londýnské televize. Hans Joas pak nakonec popsal globalizaci jako arénu, kde se utkávají různé tradice náboženského nazírání na svět spolu s evropským sekularismem.

Prezidentský panel tedy naznačil, že ke globalizaci se sice všichni rádi vyjád-

ří, ale stává se z ní stále prázdnější pojem, zatímco kvalita sociální existence vzbuzuje pramalý zájem, a když už nějaký, těžko ji zbavit eurocentrické pachuti. Namísto intelektuálního ohniska kongresové heslo spíše vykreslilo dvojici neuralgických bodů: propojení sociologie se sociální realitou a globální organizaci sociologického vědění. Těm se budu dále věnovat.

Sociologie je dnes etablovaná a v rostoucí míře také sebestředná věda, a tak se zdá nezbytné znovu promyslet její vztah k reálným společenským aktérům. O to se nedávno pokusil Michael Burawoy, který rozlišil čtyři typy sociologie podle toho, ke komu tato věda hovoří: vedle odborných kruhů (profesionální a kritická sociologie) a administrativy (aplikovaná sociologie) se určitý typ sociologie obrací na různé druhy veřejnosti (veřejná sociologie – *public sociology*), aby jim nabídl propracování jejich agendy. O veřejné sociologii se od té doby diskutuje a byla předmětem reflexe i na durbanském kongresu.

Ukazuje se zaprvé, že nadměra veřejného angažmá může být problematická (viz panel o veřejných sociologiích TS 05_03, příspěvky N. Pun a N. Shahrokni). Např. veškerá sociologie v komunistické Číně je definována jako veřejná, přecež se od ní očekává plnění státotvorných povinností. Je tedy dovoleno studovat sociální problémy, ale musí se při tom hlasitě deklarovat vlastenectví a naopak se nesmí zpochybňovat politická linie Strany. V Íránu se zkoumáním veřejného mínění toto veřejné mínění bezprostředně vytváří, neboť doposud nebylo rozvinuté. Taková přímá akce jistě potěší srdce mnoha intelektuálů a intelektuálů – alespoň dokud za to neskončí ve vězení, jak se v daném případě stalo.

Obvyklejší jsou však opačné obtíže, tzn. navázat a udržet spojení se svým publikem. Příklad nabízejí dějiny sociologie v jižní Africe, jež byla na kongresu pochopitelně předmětem zvláštního zájmu. Hnutí Black Consciousness v sedmdesátých letech 20. století zpochybnilo právo (bílé

anglickojazyčné) univerzitní sociologie formulovat zkušenosti černého afrického dělnictva a sociologové se uhájili jen obratem k marxismu, jehož rétorika jim dovolila ztotožnit se s oběťmi apartheidu. Výsledkem bylo neobvykle těsné sepětí mezi černými odbory a sociologií v JAR (RC08_01, Ally & Ally; TS05_03, S. Buhlungu). S pádem apartheidu ale přišla nová, ještě těžší traumata. Z části bývalých opozičních aktivistek a aktivistů se stali vládní hodnostářky a hodnostáři hájící fakticky zájmy korporací, nebo představitelé a představitelky transnacionálních nevládních organizací, kteří „v sakách a kravatách“ létají kamsi do Ženevy. Skuteční protestující ztrácejí k těmto elitám důvěru. (Viz debatu o sociálních hnutích v subsaharské Africe, AF04.) Dokáže si sociologie udržet tvář i v takové situaci?

Nelze konečně pominout, že v Durbanu zápasím se sociálními problémy, mj. s vysokou kriminalitou, musely účastnice a účastníky eskortovat mezi hotelem a kongresovým centrem taxíky a zvláštní autobusy. O sociální realitě se jednalo za zátařasy a policejními hlídkami a je na místě se ptát, jak vlastně sociologie reflektovala situaci „za dráty“ na africkém kontinentu. Těžko dát objektivní odpověď, ale z úst afrických, ale i dalších účastnic a účastníků opakovaně zaznívala slova zklamání.

Hloubku frustrace sociologickým mainstreamem, vnímaným jako parochiální diskurz, „idiograficky“ poplatný evropským reáliím (J. Adesina), bez nejmenší ochoty přijmout do sociologické klasiky také texty postavené na kódech islámské, čínské, nebo i jen ruské kultury (S. Alatas) odhalil zejména panel o mimoevropských sociologiích (TS05_04). Někdo věří, že pokud se mimoevropské sociologie budou budovat v úzkém sepětí se sociálními hnutími, lze zkušenost mimoevropských lidí přetavit v silné argumenty na globálním akademickém trhu (RC08_01, W. Keim). Jiní obviňují akademický establishment, mezi ním i ISA, z účinného bránění takovému vý-

voji (TS05_04, J.-B. Ouedraogo). Málokdo je ale spokojený.

Žádný div, že africká sociologie sahá k marxismu (viz např. sekce AF01), zatímco na jednom z mála zasedání uspořádaných socioložkami a sociology ze středovýchodní Evropy (NA03_01) se hovořilo o tom, že „kolonizace“ západem je vítaný pokrok, a někteří dokonce navrhli rovnou zrušit marxistický koncept třídy. Nelze ale přehlížet, že právě koncepty jako třída nebo imperialismus umožňují mnoha africkým socioložkám a sociologům formulovat neradostnou zkušenost postkoloniální situace, zatímco neoliberalismus a teorie modernizace se jim jeví jako věčně unikající iluze, nebo přímo jako cynické obelhávání.

Zbývá ovšem stále otázka, zda je marxismus skutečně nejvhodnější jazyk pro formulaci postkoloniálních a dalších zkušeností. V závěrečné diskusi (PS02) se na toto téma střetli Michael Burawoy a Alberto Martinelli. Zatímco postmarxista Burawoy citoval Lenina a směle stavěl sociologii do čela transnacionální občanské společnosti, která musí zastavit ničivý postup trhu („třetí vlnu marketizace“), Martinelli mírnil jeho nadšení připomínkami, z nichž mnohé znějí v našem kontextu sympaticky.

Martinelli odmítl demonizovat trh, který je při všech nedostatcích jedním z pilířů moderní společnosti. Jeho absence by měla katastrofické následky – jak dokládají zkušenosti z východního bloku. Dále podotkl, že občanské společnosti mohou vypadat všelijak a že řada z nich dává před lidskými právy nebo bržděním trhu přednost xenofobii, klientelismu atp. Je také třeba dávat pozor, zda intelektuálky a intelektuálové lidi vedou, nebo spíše ovládají a manipulují. Zkrátka řečeno je podle Martinelliho nezbytné, aby si sociologie držela kritickou distanci, neboť jinak propadá dogmatismu, třebas angažovanému.

Jak, s přihlédnutím k situaci české sociologie, shrnout zkušenosti z 16. světo-